

Rozsah a časování procesu populačního stárnutí ve dvanácti zemích bývalého Sovětského svazu: problémy, příležitosti a veřejné politiky

Abstrakt

Stárnutí populace je všudypřítomným fenoménem, který s sebou přináší nebyvalé výzvy a zároveň příležitosti v oblasti sociálně-ekonomického rozvoje, a zejména pak v oblasti systémům zaměstnanosti, sociálního zabezpečení a veřejného zdravotnictví. Hlavním cílem této dizertační práce je prokázat, že proces demografického stárnutí a jeho dynamika v zemích s relativně mladou populační strukturou jsou aktuálními jevy a že je nutné již nyní přijímat a implementovat odpovídající opatření veřejné politiky, která by vedla ke zmírnění a eliminaci negativních důsledků tohoto procesu, stejně jako k využití potenciálních rozvojových příležitostí s tímto procesem spojených. Stárnutí obyvatelstva a jeho důsledkům je odborné literatuře věnována poměrně značná pozornost již několik desetiletí, nicméně země bývalého Sovětského svazu jsou v tomto kontextu poněkud přehlíženy. Stejně tak není věnována odpovídající pozornost otázkám rozsahu a časování procesu stárnutí populace. Doktorský výzkumný projekt, na základě kterého tato práce vznikla, řeší podle našich nejlepších znalostí tyto otázky v daných věcných souvislostech vůbec poprvé.

Hlavní metodologický rámec našeho výzkumu představuje holistický přístup v rámci rozdílové analýzy (gap analysis). Odpovídající metodologické principy přitom byly aplikovány ve třech krocích. První krok zahrnoval identifikaci a analýzu recentně pozorovaných a prognózovaných trendů populačního vývoje ve dvanácti postsovětských republikách. Rozsah a časování stárnutí populace přitom byly hodnoceny pomocí nového indikátoru navrženého v rámci tohoto výzkumu, který rozděluje proces stárnutí do dvou základních fází, a to s ohledem na velikost podílu populace ve vyšším věku.

Získané výsledky naznačují, že nejvyšší rozsah a časování změn lze očekávat v Ázerbájdžánu v průběhu první fáze, a naopak nejnižší parametry vývoje již vykazují Moldavsko, Rusko a Ukrajina také v průběhu první fáze. Homogenita souboru sledovaných zemí z hlediska průběhu stárnutí populace byla testována za použití metody hierarchického shlukování při použití Wardovy metody. Podařilo se přitom prokázat, že rozsah a rychlost strukturálních změn podle věku a pohlaví, ke kterým dochází během první fáze procesu stárnutí populace, spolu úzce souvisejí a jsou v průměru výraznější v asijských (s výjimkou Gruzie), než v evropských post-sovětských zemích. Proto je na místě očekávat, že proces stárnutí v těchto asijských zemích vykáže větší rozsah i dynamiku ve srovnání s evropskými zeměmi či Gruzii, v jejichž případě proces stárnutí začal dříve, trval déle, a logicky tak vykázal či vykazuje menší rozsah a dynamiku. Ve druhé fázi populačního stárnutí však lze odůvodněně očekávat, že všech dvanáct zemí vykáže obdobný rozsah i časový průběh tohoto procesu.

V rámci druhého kroku rozdílové analýzy byly analyzovány vybrané zdravotnické a sociální oblasti s cílem identifikovat již existující či očekávané výzvy související se stárnutím populace a konfrontovat je s existencí odpovídajících politických opatření v jednotlivých zemích souboru. Získané výsledky odhalily pozitivní závislost mezi rozsahem a časováním demografických změn na jedné straně, a počtem a velikostí pozorovaných a očekávaných výzev souvisejících se stárnutím v postsovětských zemích. Země, které již téměř dokončily první fázi stárnutí populace, začaly čelit výzvám ve zdravotnictví i sociálních sféře. S rychlým tempem demografických změn v druhé fázi stárnutí populací dotčených evropských zemí a obou fází stárnutí obyvatelstva asijských zemí, se však očekává, že tyto země budou čelit dalším, a to dokonce ještě výraznějším výzvám.

Provedené analýzy zároveň odhalily, že ani značné obavy ze stárnutí populace obvykle nevedou k přijetím adekvátních, jasně formulovaných a dostatečně komplexních politických opatření. Větší rozsah a dynamika stárnutí během první fáze jsou naopak spojeny s nižší politickou aktivitou.

Poslední krok rozdílové analýzy, tak jak jsme ji aplikovali, spočíval ve formulaci návrhu opatření veřejné politiky v oblasti stárnutí, a to na základě identifikovaných demografických trendů a výzev v sociální a zdravotní oblasti. Další výzkum se neobejde bez konstruktivního dialogu mezi vědci a tvůrci politik a zdůraznění významu opatření veřejných politik vycházejících z důkladné analýzy a prognózy vývoje v jednotlivých relevantních sektorech.

Klíčová slova: populační stárnutí, rozsah, časování, bývalý Sovětský svaz, problémy, příležitosti, veřejná politika